

Ірина ОНІЩУК

асистент кафедри методики навчання іноземних мов, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського

УДК 378.016:811.111(477)

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

© Оніщук І., 2017

Ключові слова: іншомовна освіта, комунікативна компетентність, полікультурна особистість, гуманітарні спеціальності.

У статті розглядається поняття «іншомовна комунікативна компетентність» як основа успішного професійного становлення майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. Для технічних спеціальностей характерне вивчення специфічних термінів англійською мовою, а також завдання, пов'язані з перекладом технічної документації. На гуманітарних спеціальностях пишуть есе англійською мовою, різноманітні твори, а також читають і обговорюють твори художньої літератури мовою оригіналу. Також висвітлено основні положення та методологічні принципи навчання міжкультурної комунікації.

Постановка проблеми та її актуальність. На сьогодні питання іншомовної освіти є актуальним, оскільки важко уявити освічену особистість, котра не володіла б іноземною мовою. Тож насамперед необхідно чітко визначити та зрозуміти відмінності у поняттях «комунікативна компетенція» та «іншомовна компетенція».

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера під час спілкування. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішення. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичує з культурного се-

редовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм [1, с. 13].

Іншомовна комунікативна компетентність – це особливість особистості, яка характеризується обсягом і характером засвоєних знань, умінь, навичок іноземної мови, що формується у процесі моделювання іншомовної професійної діяльності. Іншомовна комунікативна компетентність – це інтегративне утворення особистості, яке має складну структуру й виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетенції, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію.

Навчання студентів іноземної мови у вищих навчальних закладах України потребує ґрунтовного дослідження. Незважаючи на те, що існує велика кількість наукових робіт, у яких розглядається навчання студентів іноземній мові, тільки незначна кількість науковців акцентує увагу на особливостях іншомовної освіти саме студентів гуманітарних спеціальностей.

У сучасних дослідженнях *іншомовну комунікативну компетентність* тлумачать як необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус. Отже, метою навчання іноземної мови у ВНЗ є як оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, так і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності, що насамперед вимагає окреслення різного роду методик та підходів щодо формування іншомовної компетенції у студентів з різними базами знання та навичок.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання навчання іноземних мов стали предметом досліджень зарубіжних вчених, таких, як М. Канінгем Флорез (M. A. Cunningham Florez) та М. Бурт (M. Burt), А. Назнін (A. Naznean), М. Шле-

пегрел (M. Schleppegrell), Г. Каваліаускіене (G. Kavaliauskiene) та Д. Ужпалієне (D. Uzpaliene) та ін.

Розробкою методичних засад навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки займалися К. Кенеді (C. Kennedy) та Р. Болайто (R. Bolitho), П. Стревенс (P. Strevens), Дж. Свейлз (J. Swales), Л. Трімбл (L. Trimble), Т. Хатчінсон (T. Hutchinson) та А. Вотерс (A. Waters), Т. Дадлі-Еванс (T. Dudley-Evans) та М. Джо Сент Джон (M. Jo St John), М. Хутта (M. Hutta).

Позанавчальна діяльність студентів як необхідна умова формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців виступає однією з підсистем навчально-виховного процесу ВНЗ. Погоджуючись з думкою науковців, що особистість і діяльність виступають в єдності як професійно-особистісна системна якість (В. Сластьонін, Є. Шиянов), можна стверджувати, що позанавчальна діяльність студентів повинна бути зорієнтованою насамперед на розвиток загальнокультурної компетентності особистості. Проблематика навчання іноземних мов студентів безпосередньо гуманітарного спрямування з метою їх практичного застосування у позанавчальній діяльності розглядається в працях Е. Джендрик (E. Jendryck), Г. Вісневської (H. Wisniewska), Н. Сіфакіс (N. C. Sifakis), Т. Дікей (T. Dincay), Л. Джой Меш (L. Joy Mesh) та ін.

Метою статті є розкриття особливостей навчання іноземної мови студентів гуманітарних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. У загальній стратегії навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах передбачена вимога щодо розвитку іншомовної комунікативної компетенції в різних сферах спілкування. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти визначають основні напрями підготовки студентів гуманітарного спрямування, що передбачає досягнення студентами достатнього рівня іншомовної комунікативної компетенції у сферах загальної та професійної комунікації [2, с. 14].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікація можлива за умови володіння суб'єктами іншомовного спілкування мовою як засобом комунікації. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів. Компетентність – це стійка готовність і здатність людини до якої-небудь діяльності «зі знанням справи». У нашому випадку такою діяльністю виступає іншомовна комунікація студентів гуманітарних спеціальностей у процесі вивчення ними іноземної мови. Отже, іншомовну освіту можна визначити як інтегративне утворення особистості, яке має складну структуру і виступає взаємодією і взаємопроникненням лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію. У нашому дослідженні експериментально встановлені основні особливості та найбільш ефективні методи викладання та формування іншомовної комунікативної компетенції серед студентів гуманітарного спрямування вищих навчальних закладів.

Варто зазначити, що іншомовна компетентність забезпечує певний культурний рівень усного й писемного мовлення та невербальної мовленнєвої поведінки. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів вищих закладів освіти різних напрямів підготовки слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки [9, с. 17].

Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної освіти доцільно розробляти нові методологічні підходи й визначати педагогічні умови їх реалізації, над чим сьогодні працюють вітчизняні вчені та педагоги-практики.

Як правило, виділяють декілька найбільш популярних підходів до викладання іноземної мови. Перший – лінгвосоціокультурний підхід, основним принципом

якого є: «вивчаючи іноземну мову, ви дізнаєтеся культуру країни мови», і навпаки: «пізнаючи культурні феномени, ви засвоюєте мову культури».

Основним завданням комунікативного підходу є навчання студентів спочатку говорити та легко сприймати усне мовлення, а вже потім писати.

Інтенсивний метод призначений для ділових людей, яким необхідно за короткий термін оволодіти конкретними мовними навичками. За невеликий період часу слухачі запам'ятовують певне коло стійких клішерованих виразів, а потім вчать користуватися ними, при цьому злегка імпровізуючи та додаючи більш емоційні розмовні фрази.

«Прямий» метод відомий як метод Берліца. Основний принцип полягає у повному виключенні рідної мови студента з процесу навчання. Мета – навчити студента думати іноземною мовою.

Розглядаючи іншомовну освіту у вищих навчальних закладах України, доцільно буде звернути увагу на комунікативний підхід [8, с.19].

Аналіз моделей комунікативної компетенції свідчить про те, що всі вони побудовані на засадах системного підходу, який передбачає дослідження комунікативної компетенції як системи, визначення її внутрішніх особливостей і зв'язків. Завважимо, що вчені розглядають іншомовну освіту як цілісну структуру, у якій виділяють окремі підструктури (компоненти, складові, елементи тощо).

Складовими системи навчання будь-якої галузі знання, у тому числі і системи навчання іноземної мови, є її цілі, зміст, принципи, методи, засоби та

апарат контролю й оцінювання результативності її функціонування.

Увесь процес навчання іноземних мов підпорядковується основній меті – формуванню комунікативної компетентності. Відповідно до змістових напрямів іншомовної освіти комунікативна компетентність передбачає сформованість:

- мовленнєвої компетентності – мовлен-

невих умінь в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі;

- мовної компетентності – знання мовного матеріалу, рецептивних та продуктивних навичок його застосування;

- соціокультурної компетентності – країнознавчих і лінгвокраїнознавчих знань.

Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти іншомовна компетентність – «це здатність функціонувати у реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетенція повинна пристосуватися до прийому великого обсягу інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру. При цьому робиться акцент на успішності іншомовної комунікації, яка залежить як від готовності і бажання комуніканта йти на ризик висловлювати свої думки іноземною мовою, так і від його винахідливості щодо уміння користуватися власним словниковим запасом та відомими йому граматичними структурами для передачі повідомлення» [2, с. 56].

У теорії формування полікультурної особистості, на думку С. Кунабаєвої, «визначальною рисою якої є знання суб'єктом багатьох культур і мов полікультурного спілкування і можливість формування як мінімум білінгвальної соціокультурної особистості в умовах контактного середовища, не отримано відповіді на питання, як побудувати процес формування такої особистості» [6, с. 38].

Сьогодні найбільш ефективною вважається діяльна теорія міжкультурної комунікації як сучасна і соціально зумовлена концепція навчання іноземних мов студентів саме гуманітарних спеціальностей, що визначається як сукупність методологічних принципів, таких, як комунікативний, когнітивний, концептуальний, лінгвокультурний, соціокультурний, особистісно-центричний. Тому нове трактування іншомовної освіти потребує певного відходу від класичної класифікації принципів навчання іноземних мов, виділених М. Ляховицьким, А. Миролобовим, Н. Гез, С. Шатиловим, Г. Роговою як загальнодидактич-

ні, загальнометодичні і спеціально дидактичні [7, с. 82–84].

На наш погляд, методологічні принципи визначають концептуальну серцевину сучасної теорії міжкультурної комунікації. Сучасний навчальний процес, на думку С. Кунабаєвої, «значно складніший від традиційного процесу, що будується на загальнодидактичних принципах. Ця система принципів не може відобразити інтегративну сутність змістових настанов сучасної освіти і не може забезпечити багатовекторність навчального процесу з іноземних мов. Ось чому для визначення стратегії, тактики і реалізації сучасної концепції іншомовної освіти слід використовувати принципи, які необхідні для моделювання сучасного процесу навчання іноземних мов у межах формування міжкультурно-комунікативної компетенції» [6, с. 46–47].

Розширення предмета «Іноземна мова» до рівня «іншомовної освіти» і зміна об'єкта наукового і дидактичного вивчення мови на категорію «лінгвокультури» викликана передусім зміною цільових настанов у навчанні іноземних мов, зорієнтованих на кінцевий результат – формування міжкультурної компетенції і здібностей до міжкультурної комунікації особистості. Філософське розуміння іншомовної освіти базується на спеціальній побудові освіти, що забезпечує вторинну соціалізацію особистості і формування на цій основі іншої картини світу у мовної особистості, як суб'єкта міжкультурної комунікації, складної когнітивної структури лінгвокультурних і соціальних знань (базових та іншопольованих).

Розглядаючи питання вимог викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах, насамперед, необхідно звернути увагу на питання оптимізації процесу навчання іноземних мов у ВНЗ України шляхом підвищення якості викладання, яке до сьогодні унеможлиблювалося, з одного боку, через відсутність уніфікованого підходу до формування іншомовної комунікативної професійної компетенції студентів немовних спеціальностей, а з іншого

– відсутність ефективних технічних і нетехнічних засобів навчання для студентів, у яких іноземна мова є профільним предметом. Таким чином, комплексне використання традиційних і інтенсивних методик навчання іноземних мов, яке ґрунтується на функціонально-комунікативній лінгводидактичній моделі і супроводжується цілісною системою навчання студентів спілкуванню у побутових і професійних цілях, дозволить сформувати зазначену компетенцію студентів [4, с. 20].

Зростання ролі вивчення іноземних мов пояснюється й реформуванням системи освіти в Україні у межах її участі в Болонському процесі, що висуває нові вимоги щодо вивчення іноземних мов. Так, за Рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти (1998) випускники вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування мають володіти професійно орієнтованими іншомовними навичками і вміннями в усіх видах мовленнєвої компетенції, рівень сформованості яких визначається на основі освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця. Крім того, розповсюдження інформаційно-комунікативних технологій, які відкривають широкий доступ до нових іншомовних інформаційних ресурсів для використання у навчальних і професійних цілях, а також для соціального та культурного розвитку особистості, також сприяє розумінню того, що іноземна мова є нагальною потребою сучасних студентів [5, с. 2].

Вихідним фактором реалізації цих цілей, за даними досліджень Л. Я. Зені [3, с. 29–33], є формування у студентів-філологів стійкої позитивної професійно-педагогічної мотивації учіння як передумови успішного вирішення провідних завдань становлення професійно-педагогічної спрямованості особистості студента на практичних заняттях з ІМ. До цих завдань, з огляду на комплексну практично-комунікативну, освітньо-розвивальну та виховну сутність професійно-педагогічної спрямованості особистості студента як майбутнього вчителя ІМ і здобутки сучасної тео-

рії і методики викладання ІМ та її базових і суміжних наук [11, с. 21], слід віднести такі:

1) забезпечувати умови для набуття ключових компетенцій, потрібних для вивчення ІМ упродовж усього життя й успішної самореалізації особистості студента як учителя;

2) стимулювати освітню автономію студентів у навчальній діяльності;

3) заохочувати студентів до творчої ініціативи під час виконання продуктивних творчих завдань, таких, як: дискусійне спілкування, професійно-педагогічні рольові ігри, підготовка і захист проєктів, комплектування мовного портфоліо тощо;

4) забезпечувати умови для оволодіння студентами громадянською компетентністю;

5) виховувати майбутніх учителів ІМ як типових носіїв української національної культури;

6) налаштовувати студентів на реальність і важливість здійснення обміну професійною інформацією іноземною мовою в усній і письмовій формах в умовах сучасного інформаційно розвиненого багатомовного і полікультурного суспільства [8, с. 43].

Активізувати в цьому напрямі міждисциплінарну інтеграцію, взаємодію традиційних та активних методів навчання (у тому числі й професійно орієнтованих) з метою максимізації формування іншомовної професійно спрямованої комунікативної компетенції [10, с. 4].

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що модель навчання студентів гуманітарного спрямування має відзначитися такими особливостями, а саме: підвищена мотивація учіння, зумовлена стимуляцією інтересу студентів до певних аспектів комунікативно-навчальної діяльності; більш щільний режим роботи студентів з огляду на системний характер процесу оволодіння мовленнєвими (комунікативними) і професійними вміннями; значно більша, порівняно з односпрямованим навчанням ІМ, контрольованість і керованість навчального процесу, зумовленими застосуванням різних видів контролю, у тому числі й «подвій-

ного» контролю, за якого на взаємоконтроль студентів, які взаємодіють у режимах «студент – група», «студент – студент», накладається контроль виклада-

ча; підвищена повторюваність навчального матеріалу (але кожного разу з новим завданням) у мовленнєвих і професійно орієнтованих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Вольфовська Т. О.** Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети // Шлях освіти. 2001. № 3. С. 13–16.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. **Зєня Л. Я.** Урахування особистісних характеристик студентів у процесі їх профільної підготовки у мовному вищому навчальному закладі. *Іноземні мови*. 2004. № 4. С. 29–33.
4. **Коваленко О.** Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 2. С. 20–24.
5. Концепція викладання іноземних мов у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка. К., 2009. С. 2–3/ URL: www.philology.kiev.ua/student/2012/Conception1.pdf
6. **Кунанбаєва С. С.** Современное иноязычное образование: методология и теории / Алматы: Эдельвейс, 2005. 264 с.
7. **Менская Т. Б.** Поликультурное образование: программы и методы. *Общество и образование в современном мире: сборн. материалов из заруб. опыта*. М., 1993. Вып. 2. С. 82–84.
8. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / кол. авт. під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 1999. 320 с.
9. Основи наукових досліджень: навч. посібник для вищих навч. закладів / С. Ф. Артюх, І. Я. Лізан, І. В. Голопоров, Н. А. Несторук. Харків: УІПА, 2006. 278 с.
10. **Роман С. В.** Професійно орієнтована іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів іноземної мови як предмет формування в курсі практики усного та писемного мовлення. *Іноземні мови*. 2012. № 2. С. 39–45.
11. **Щукин А. Н.** Обучение иностранным языкам: Теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов. М.: Филоматис, 2004. 446 с.

REFERENCES

1. **Volfovskaya T. O.** Communicative competence of youth as one of the prerequisites for the achievement of the goal of life. *Path of education*. 2001. No. 3. P. 13–16.
2. *European-wide Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Evaluation / [Sciences. editor of the Ukrainian edition doctor of ped. Sciences, prof. S. Yu. Nikolayeva. Kyiv: Lentiv, 2003. 273 p.*
3. **Zenna L. Ya.** Taking into account personal characteristics of students in the process of their specialized training in a language higher educational institution. *Foreign languages*. 2004. No. 4. S. 29–33.
4. **Kovalenko O.** Conceptual changes in the teaching of foreign languages in the context of transformation of foreign language education. *Foreign languages in educational institutions*. 2003. No. 2. P. 20–24.
5. Concept of teaching foreign languages at Kyiv National University named after T. Shevchenko. Kyiv, 2009. P. 2–3/ URL: www.philology.kiev.ua/student/2012/Conception1.pdf
6. **Kunanbaeva S. S.** Modern foreign language education: methodology and theories. *Almaty: Edelweiss*, 2005. 264 p.
7. **Menskaya T. B.** Polycultural education: programs and methods. *Society and education in the modern world: collection. materials from заруб. experience*. Moscow, 1993. Issue 2. P. 82–84.
8. *Methods of teaching foreign languages in secondary schools: textbook / number. aut under the guidance. S. Yu. Nikolayev. Kyiv: Lentiv, 1999. 320 p.*
9. *Fundamentals of scientific research: teaching. manual for higher education. institutions / S.F. Artyukh, I.Ya. Lizan, I.V. Golopyorov, N.A. Nestoruk. Kharkiv: UIA, 2006. 278 p.*
10. **Roman S. V.** Professional-oriented foreign language communicative competence of future foreign language teachers as a subject of formation in the course of practice of oral and written speech. *Foreign languages*. 2012. No. 2. P. 39–45.
11. **Shchukin A. N.** Education for foreign languages: Theory and practice: a manual for teachers and students. *Moscow: Filomatis, 2004. 446 p.*